

## ПОКУШАЈ „ОБНОВЕ“ АЛБАНСКЕ ЛИГЕ 1899. ГОДИНЕ — ПРЕМА ДОКУМЕНТИМА ИЗ АРХИВА ЦРНЕ ГОРЕ

Извјесним својим појавним облицима албански национално-ослободилачки покрет сеже у дубоку старину. Самим тим што у успомени албанског народа од XV вијека на овамо траје живо сјећање на протагонисту и инспиратора борбе за независност и слободу, на легендарног Ђурђа Кастриота — албанског Скендер-бега, јасно се показује колико та борба има дубоке историјске коријене. Без обзира на то што је наилазила на трајни жестоки отпор турске власти, што је имала своје успоне и падове, што се развијала неједнаким интензитетом, борба албанског народа за националну независност и слободу била је неуништива. У тренуцима кад су предузимани кораци за њено тотално угушење, извијала је новом снагом и јављала се у новим облицима.

У другој половини XIX вијека, посебно од формирања Албанске (Призренске) лиге 1878. године, борба за националну еманципацију Албанаца улазила је у завршну фазу. У том најзгуснутијем периоду политичке активности за самосвојност и идентитет националног бића Албанаца било је више појединачних догађаја, на правцу њеног продужења или искривљавања, који су показивали степен досега циљу националног ослобођења, или удаљавања од њега. Један од догађаја, који има ову другу (негативну) димензију и који је суштински био антиалбански, анационалан, свакако је Пећка скупштина албанских првака косовског вилајета, одржана почетком јануара 1899. године.\*

Моја је намјера да, на основу докумената који се чувају у Архиву Црне Горе на Цетињу (АЦГ), прикажем предрадње, ток рада и закључке које је донијела поменута Пећка скупштина, сазвана са циљем да „обнови“ Албанску лигу. Одмах треба рећи да се петнаестак докумената, депонованих у фонду Министарства иностраних дјела (МИД) црногорског националног архива, односи на тај догађај. Свега неколико њих се непосредно односи,

---

\* Датирање је задржано према старом календару.

и то само епизодно, на рад Скупштине и „обнављање“ Лиге. Сви остали су, углавном, посредне импресије и интерпретације, састављане на основу обавјештења добијених из друге руке. Дјелимично су били и израз непровјерених гласина, које су кружиле у појединим центрима и срединама. С друге стране, то значи да ти документи биљеже и многе контраверзне тврдње и да су често имали личну боју својих твораца. Све то обавезује на особиту обазривост и критичност према поменутих изворима.

Па чак и кад би ти документи у погледу обухватности фактографских података били више поуздани, никако нијесу довољни да се рад Скупштине и „обнављања“ Лиге потпуно реконструишу. И поред свих тих недостатака, документи из Архива Црне Горе имају неоспоран значај у погледу расвјетљавања догађаја, којима се овдје бавим.

По тим документима види се да су Пећка скупштина и „обнова“ Албанске лиге имале лице и наличје, односно да су имале задатак да подупру учвршћење турске хегемоније у Албанији, на штету националних интереса албанског народа. Наиме, без дилеме се може тврдити да је Пећка скупштина била типичан покушај дискриминисања националних права албанског народа, јер је то одговарало интересима Отоманске империје. По припремама које су јој претходиле, једнодушности присутних у погледу доношења закључака и садржају усвојених докумената — она је формално постигла успјех.

Непосредни актери тог скупа били су албански прваци косовског вилајета, дакле припадници главарског слоја Албанаца из тога краја, који су у одржавању моћи турске империје и њеног суверенитета у Албанији и на Балкану уопште видјели шансу за своју будућност. У питању је, дакле, био малобројни, танки домаћи главарски слој, који је, у циљу очувања својих личних интереса, био спреман да жртвује општенародне интересе. Узрок томе лежи у друштвено-економској заосталости албанског подручја, у предугом трајању феудалних односа, у ниској продуктивности и неразвијеној друштвеној подјели реда, у одсуству или једва стидљивим зачецима капиталистичке производње — дакле у анахроним облицима привређивања у Отоманском царству у вријеме које је претходило младотурској револуцији. Албански националноослободилачки покрет тада још није имао своје буржоазије, што значи да су му недостајале оне друштвене снаге које би га повеле у бескопромисну националноослободилачку борбу полетом и прегалаштвом присутним код сусједних народа, који су већ били закорачили на пут капитализма. Албанци су, истина, имали дио интелигенције који је организовао своја друштва и удружења у разним европским земљама и путем пропаганде подстицао буђење националне свијести у домовини, али, дјелујући из иностранства, није имао моћи да непосредно предводи национални покрет и да га усмјерава.

Заосталост и слуганску улогу албанских првака у косовском вилајету, као једном од периферних подручја турске империје, карактерише и њихово експонирање и стављање у службу Портиних реакционарних интереса. Посредством косовског валије, султан је успио да за своје планове придобије албански старјешински слој на овом подручју.

Највјернији султанови приврженици на Косову прихватили су се улоге да буду иницијатори сазива једне свеалбанске скупштине, на којој би била „обновљена“ Албанска лига, али сада искључиво као инструменат турске хегемонистичке политике у Албанији.

Нешто прије сазива скупштине албанских првака у Пећи једна Иницијативна комисија албанских поглавица из косовског вилајета, коју су сачињавали Омер Хамди, Јусуф Ружди, Мула Смаил и још неки тамошњи главари, упутила је, на турском језику, проглас „Главарима, улемама (вјероучитељима) и првацима Скадра“, у којем их позива да приступе уједињењу свих снага албанског народа у циљу одбране турског суверенитета у Албанији. То је, у ствари, био онај основни и превасходни циљ који је требало постићи на предстојећој скупштини „обновом“ Албанске лиге; то је био правац акције гледан с њеног лица. По свој прилици, тај проглас је упућен и по свим другим регионима Албаније. Међутим, мени је био доступан само примјерак упућен на горњу адресу, и то у преводу, на нашем језику, урађен предузимљивошћу ондашњег црногорског конзула у Скадру Лазара Мијушковића. Због тога, да би се видјела недвосмислено турска политичка обојеност тог документа, доносим га овдје у цјелини:

*„Главарима, улемама (вјероучитељима) и првацима Скадра — Сви правовјерни с незадовољством примјећују, да у последње вријеме, неке од страних држава се старају да остваре њихове злочамјерне планове. Нарушавају врховну власт Њ. В. Султана. Нека Господ пробуди из сна правовјерне. Амин. Ми главари улеме и прваци вољом Божјом и согласијем Њ. В. Султана, ријешили жртвовати се животом и имањем за отачаство и правитељство до краја живота не одијелити се од Њ. В. Султана и не признати ни у ком случају какво друго правитељство. У случају иностраног напада сви смо готови од 7 до 70 година жртвовати се нашијем животом. Храброст и високо достојанство главара и првака скадарских у таквим случајевима нама су добро позната. Очигледно је да је света дужност сваког правовјерног бранити вјеру и престо против иностраних тежњи, мада је то могуће једино под условом постојања савеза и јединства — својстава којима се албански народ одликује.*

*Као што смо се у прошла времена уједињавали ради одбране светих дјела, тако се, помоћу Божјом и Пророковом нећемо уклонити од таквих обавеза: преданости и покорности вољи Њ. В. Султана. По примјеру прошлога чини нам се неопходимо*

свезати општом „бесом“ све главаре Арнаутлука, у чему, као јединовјерници, неће нам одрећи. У овом погледу ми смо већ обавијестили сва окружна мјеста, па благоизволите и ви изабрати људе предане дјелу и упутите их, у случају даљине, пошаљите прави докуменат са потписима главара“.<sup>1</sup>

Као што се из садржаја види, овај проглас није имао везе с националноослободилачким аспирацијама албанског народа. Штавише, својим анационалним садржајем потпуно се дистанцира од било какве националне мотивације, чиме му је привлачност остала сужена само на протурски главарски слој однарођених Албанаца, који су стајали на позицијама националне издаје. И поред тога што је једна од битних компонената исламске, као уосталом и других религија, фанатизовање вјерника у циљу слијепог покоровања шеријатским канонима, то међу Албанцима с краја XIX вијека није било поуздано полазиште за остварење турских хегемонистичких претензија према њима. Другим ријечима, поменути проглас је унапријед својим садржајем сузио базу утицаја протурског домаћег главарског слоја и губио привлачност у народу. Тим прије што је национални покрет Албанаца с краја седамдесетих и почетка осамдесетих година XIX вијека већ био ухватио дубоког коријена у народу и био непрекидно инспирисан и подстицан пропагандом организоване албанске интелигенције из иностранства. Ван сваке је сумње да је утицај албанских родољуба из иностранства снажно подстицао борбу албанског народа за независност и слободу.

У пропагандно-политичкој активности која је претходила сазиву Пећке скупштине протагонисти, који су је припремали, задовољавали су се тиме да за своја становишта, којима је био циљ одбрана турских позиција на Балкану, посебно у Албанији, придобију албански старјешински слој, албанске вјерско-политичке прваке. У постизању тога циља рачунало се на пуну и недвосмислену помоћ турског војно-бирокарског апарата. Полазило се од тога да народ мора прихватити она политичка рјешења која владајући режим прогласи општенородним „руководством за акцију“.

То је управо била политичка платформа Пећке скупштине и „обнове“ Албанске лиге. Потврду за то имамо и у поменутом прогласу у цјелини и, сасвим децидирано истакнуто, у његовој завршној мисли, у којој се сугерира: „и ви изаберите људе предане дјелу и упутите их“<sup>\*\*</sup> на Скупштину.

О току рада саме Скупштине у Пећи мало је непосредних података. Тачније, врло су оскудни. Највише појединости о том скупу садржи информација анонимног француског извјестиоца писана 19. децембра 1899. године, дакле скоро годину дана на-

<sup>1</sup> Архив Црне Горе (АЦГ), Министарство иностраних дјела (МИД), 1899, 353: Проглас: „Главарима, улемама (вјероучитељима) и првацима Скадра“.

\*\* курзив аутора.

кон Скупштине, у којој није назначено мјесто настанка тог документа. Једна копија тог списка доспјела је на Цетиње почетком 1900. године. Ипак, тај спис се изричито односи на рад Скупштине, дијелом на радње које су јој претходиле, а и на завршне документе, у којима се истиче да је Лига „обновљена“. Француски анонимус је писао тај извјештај на основу изјава које су му дали неки албански прваци, суорганизатори и актери Скупштине.

У том акту рад Скупштине приказан је са „друге стране.“ У њему се Скупштина приказује као значајан догађај, који је поспјешавао акцију на националном ослобођењу албанског народа, иако је њен циљ и задатак био потпуно супротан. У том документу се истиче да су Албанци сложан народ, без обзира на разлику вјероисповијести, и да се боре за независност и националну еманципацију своје земље у границама које је она имала под Скендер-бегом, који се успјешно борио с Турцима и био „страх и трепет“ за њих. Штавише, у извјештају се истиче висок степен националне свијести Албанаца, при чему се не заборава да су за ширење националне пропаганде заслужни албански комитет у иностранству, особито они у Брислу и Букурешту, који, поред осталог, развијају и веома живу политичко-пропагандну дјелатност публиковањем новина и часописа на албанском језику. Рекло би се, по овоме, да су личности које су анонимусу пружиле податке били истински борци за албанска национална права.

Међутим, у дијелу који се односи на непосредни рад Скупштине истиче се да је један од њених задатака био да се тражи аутономија за Албанију „под султановим окриљем“, а из прогласа који је претходио сазиву пећког засједања види се како је замишљана та „аутономија“. Занимљиво је, дакле, да ни последије годину дана Турска није жељела да објелодани прави циљ „обнове“ Албанске лиге.

Из извјештаја о којему је ријеч види се да је Пећка скупштина засједала 14—17. јануара 1899. године. У документу пише да су већ 11. јануара „делегације Албанаца почеле да стижу у Пећ“. Тог истог дана допутовао је и царски изасланик Курт-ефендија, „капетан царске војске“, иначе родом из овога града. Њега је султан, на захтјев Мула Зеке, истакнутог протурског првака из Пећи, упутио на Скупштину, да би као мјештанин имао што више утицаја на њен рад. До 14. јануара, истиче се у извјештају, стигло је у Пећ око 500 представника „скоро свих вилајета“ Косова. Међу приспјелим извјестилац убраја и заступнике из скадарског вилајета, иако они нијесу присуствовали. Констатује се да су то били „познати и утицајни људи у албанском народу“. Додаје се да једино нијесу приспјели представници Дебра, „али су послали телеграм којим су

унапријед дали пристанак да се солидаришу с резолуцијом коју ће скупштина усвојити<sup>2</sup>.

Од црногорских аката који се односе на рад Скупштине најранији је (мени познат) писмо Милића Дабетића, учитеља из Берања, написано у Андријевици и уручено у истоме мјесту бригадиру Јову Мартиновићу. У том писму се истиче да је на засједање приспјело 400 првака из косовског вилајета. Потом се наставља: „У ове нијесу (убројене) поглавице: скадарске, скопске и солунске; него они одговарају да неће долазити“. Позивајући се на посредника који му је пружио горње податке, писац назначеног акта додаје „да Турци арнауцки говоре, да им је дошао телеграм од цара, да они не граде никакве уговоре међу собом, него да цара слушају“. На тај телеграм је Мула Зека, један од инспиратора и организатора скупа, наводно реговао: „Цар је обећао књазу (црногорском — Д. Ж.) Беране, Плав, Гусиње и Пећ, а ја, Арнаути, не дам без сабље, ако ћете ви за мном“. Што се тиче наоружања и других потреба за одбрану од тобожње опасности која поменутих мјестима пријети од Црне Горе, обећао је да ће се он постарати за потребне залихе за годину и по дана. Дабетић даље каже да су „Арнаути“ изразили своју пуну подршку Мула Зеки<sup>3</sup>.

У још неколико докумената посредно се биљеже подаци о раду Пећке скупштине, који се у појединостима разликују, што је и разумљиво с обзиром на њихову различиту изворност. У депеши црногорских бригадира Јова Мартиновића и војводе Лацића Војводића упућеној црногорском министру иностраних дјела војводи Гавру Вуковићу, подвлачи се: „Скуп Арнаута броји до 400 чланова, све поглавице. Очекује се још главара из Салонике (Солуна), Скопља и Скадра, као и Феровић из Плава, који до сад није хтио. Сви остали стигли су и стижу из цијелог Арнаутлука.

Власти турске прате их са заплетијам. Дакле, види се да они (Турци — Д. Ж.) за тај скуп знаду“<sup>4</sup>.

Овај податак заслужује пажњу, јер много олакшава разумијевање карактера засједања. Ако турске власти обезбјеђују оружаном стражом долазак заступника на Скупштину, то јасно, на свој начин говори, да је њен задатак, који је требало постићи, био врло непопуларан у народу, јер је њен миран рад требало осигурати од евентуалног народног гњева. Сами извјештиоци су се већ приближавали тој спознаји, констатујући да Турци „за тај скуп знаду“.

<sup>2</sup> АЦГ, МИД, 1900, 38/6/: Извјештај француског анонимуса (на француском језику) с краја децембра 1899.

<sup>3</sup> АЦГ, МИД, 1899, 85/1/: Писмо М. Дабетића из Андријевице бригадиру Ј. Мартиновићу од 17. I 1899.

<sup>4</sup> АЦГ, МИД, 1899, 82/2/: Депеша Ј. Мартиновића и Л. Војводића из Андријевице Г. Вуковићу од 18. I 1899.

Министар Вуковић је још истог дана упознао књаза Николу, који је боравио у дворцу на Крушевцу у Подгорици, са интегралним садржајем те депеше<sup>5</sup>. Упоредо са цитираном депешом бригадири Мартиновић и Војводић упутили су једно писмо министру Вуковићу, у којем стоји: „*Поглавице су се скупиле и има их на броју 400. Скупштина им је у стару кућу Махмутбеговића под стражом*“<sup>6</sup>. Још једном се потврђује да над радом скупа бди ју турске власти.

Према извјештају француског анонимуса, Скупштина је почела рад 14. јануара. Прије почетка њеног рада, извршено је поклоњење свих присутних главара у Хамам-џамији. Примичењено је, додаје он, само одсуство Феровића из Гусиња и Риза-бега из Ђаковице, при чему је мислио на прваке из косовског вилајета. Он не наводи друге податке о првом дану рада Скупштине, осим што је нотирао да су јој предсједавали Зејнел-бег Махмутбеговић и Мула Зека и да је царски изасланик Курт-ефендија прочитао султанову инструкцију, у којој се препоручују њено политичко опредјељење и циљ. И он сам је подвукао да „*стражу пази редовна царска војска*“<sup>7</sup>. У спису француског извјестиоца има помена и о иницијативи да се на скуп позову и Албанци католичке и православне вјероисповијести. Такође је регистрован податак да се „за исту сврху“ одржава аналогна скупштина у Манастиру (Битољу)<sup>8</sup>, али о томе нема потврде у другом мени доступним изворима.

У француском извору каже се да је друга сједница Скупштине одржана 15. јануара и да је трајала све до подне<sup>9</sup>. То је све што је, за сада, могуће утврдити о другом дану рада скупа, из доступне грађе.

О трећем дану засједања забиљежено је: „*Шеснаестог јануара није било засједања у току дана, него је одржана једна тајна сједница у току ноћи, на којој су учествовали заступници градова (градоначелници) и области*“<sup>10</sup>.

Четвртог дана рад скупа је имао свечани карактер. Тог 17. јануара све еснафске радње у граду биле су затворене, а њихови власници скупили су се пред Хамам-џамијом, да би увеличали чин потписивања формулисаних докумената на претходној тајној сједници. Сви присутни градски и обласни (окружни)

<sup>5</sup> АЦГ, МИД, 1899, 83: Копија депеше коју је Г. Вуковић упутио из Цетиња књазу Николи на Крушевац 18. I 1899.

<sup>6</sup> АЦГ, МИД, 1899, 85/2/; Писмо Ј. Мартиновића и Л. Војводића из Андријевице Г. Вуковићу од 18. I 1899.

<sup>7</sup> АЦГ, МИД, 1900, 38/6/: Цитирани извјештај француског анонимуса.

<sup>8</sup> АЦГ, МИД, 1899, 110: Депеша Ј. Мартиновића и Л. Војводића из Андријевице Г. Вуковићу од 20. I 1899.

<sup>9</sup> АЦГ, МИД, 1900, 38/6/: Цитирани извјештај француског анонимуса.

<sup>10</sup> Исто.

поглавари потписали су два документа и потврдили их званичним печатом<sup>11</sup>.

Француски анонимус даље наглашава да није обавијештен о свим значајним питањима о којима је скуп расправљао, осим што је упознат да су прваци на засједању изјавили да ће од султана тражити аутономију Албаније, под изричитим турским покровитељством, и постављање домаћих војних старјешина над домаћом војском, која броји 17—20 хиљада бораца спремних да бране империју, било са које стране да јој запријети опасност.<sup>12</sup>

На основу презентираних и анализираних података, ма колико били епизодни, да се закључити да је Пећка скупштина сазвана са циљем да „рестаурира“ Албанску лигу, лигу с националном етикетом а без националног садржаја, заправо без њене револуционарне националноослободилачке компоненте. Требало је, наиме, оформити једну политичку организацију са националним именом, која би искључиво служила интересима Отоманске империје и очувању њеног интегритета у балканским провинцијама.

Међутим, такву политичку организацију није било могуће створити у оном формату како је то била замислила Porta стога што она није могла имати никаквог ослонца у широким слојевима албанског народа. С обзиром на то да су Пећкој скупштини присуствовали само главари косовског вилајета, „Лига“ која је на њој „обновљена“ била је не само антинационална већ и крња. На Скупштини је донесена резолуција, нека врста политичког документа око којег су се сврстале протурске, анационалне снаге у Албанији, представљене, углавном, у танком однарођеном главарском слоју.

Права мисија и циљ те резолуције препознатљиви су по примјерку, преведеном на наш језик, који се чува у Архиву Црне Горе и који је својевремено прибавио црногорски конзул у Скадру Мијушковић. Ту резолуцију, заједно с прогласом упућеним првацима скадарског вилајета (проглас је био њен саставни дио), Мијушковић је мјесец дана након одржавања Пећке скупштине упутио својем ресорском министру на Цетиње. Узгред буди речено, колико је била „национална“ види се и по томе, што није била написана на народном, албанском, већ на службеном-турском језику. Интегрални текст те резолуције гласи:

*„Нека окрили Господ Бог својим крилом нашег најсправедљивијег Падишаха, ваздашње прибјежиште свега свијета, и нека увећа његову силу и власт. Амин.*

<sup>11</sup> Исто.

<sup>12</sup> Исто.



Цијеломе изобразеноме свијету познато је, да се искрена жеља Њ. В. Султана састоји у томе, да се, утврдивши ред и спокојство у држави, сви његови подајници без разлике поријекла користе добротом његове високе праведљивости. Међутим, у посљедње вријеме неке од страних држава задале су се мишљу остварити њихове злонамјерне планове управљене против нашег отачаства и правитељства. Очигледни докази овога сријетају се сваки дан. Против таквог понашања потребито је предузети све мјере опрезности, пожртвовати нашијем животом и имањем, давши себе на расположење Њ. В. Султана, најсправедливијег Подишаха и намјесника Пророка. По овоме ми сви улеми (законоучитељи), главари и прваци вилајета, скупивши се оvdје (тј. у Пећи — Д. Ж.), закључисмо свеопшту „бесу“ и заклесмо се радити сагласно ниже сљедећим параграфима:

1. Као што је прије речено, обавезујемо се остати до свршетка нашијех дана (ољал-јамуљ кијам) под врховном влашћу Њ. В. Султана и ни под каквијем видом не примити другог иностраног правитељства; у случају нападаја које стране државе бранити отачаство до посљедњег дисања (нефс).

2. Добросавјесни људи неће одрећи признати, да су под хладом Њ. В. Султана, публична сигурност и спокојство у Маћедонији примјерни; и да се сви подајници без разлике вјероисповијести користе добротама (његове) праведљивости. Ми смо очигледно свјedoци тога, да наши несрећни саграђани, који живе у туђини, остављају своје имање и враћају се у отачаство наше, да уживају милост Њ. В. Султана. Међутим, шире се лажни гласови о томе, да се у Маћедонији врши насиље и незаконје. На нашој граници појавиле су се чете усташа. Мада смо до сада ћутали о оввијема преступнијема поступцима, ријешили смо у будуће организовати 15.000 нашијех војника, који ће бити готови дати свој живот за отачаство („феден“) и одбити, не губећи времена, нападај, ма с које стране он био, и у случају потребе прећи границу.

3. У случају упада странаца у Маћедонију или у наше отачаство, дио војске бити ће упућен против њих.

4. У свијема окрузима међу правовјернима (тј. мухамеданцима — Д. Ж.) бити ће изабрана комисија. Овој комисији стајат ће у дужност, да прегледа ко може носити оружје, и у случају нужде организовати помоћну војску и упућивати је против непријатеља.

5. Овако урђене комисије поступати ће по жељи и наредбама правитељства с намјером, до одбију туђестрани нападај.

6. Нико нема права, да се мијеша у правитељствене послове.

7. Сваки онај, који допусти себи извршити преступно дјело, које је противно заповијестима вјере, части и достојанства ис-

лама — ко учини без разлике вјероисповијести несправедљиво и незаконито дјело или подобно томе, мада је он и чиновник правитељства, бити ће кажњен по законима шеријата и сходно с обичајем земље; саучесника постићи ће иста казна; ако мјесне власти не испуне рјешење, бити ће јављено о томе већим властима.

8. Ако ко из припадајућих к војсци одрече покоравати (се) заповијестима начелника или ако дезертира, поступити ће се с њим на основу рјешења вишепоменутих комисија.

9. Трошкови за издржавање војске у вријеме рата подмирати ће се насељењем (вјероватно реквизицијом од становништва!). Они, који у вријеме рата буду пљачкали и учине преступљење, бити ће строго кажњени.

10. Да би се проширило поље радње потписатог нама саглашења у закључене „бесе“, ми смо извијестили о овоме вилајете Скадра, Јањине, Манастира (Битоља) и Солуна. Кад би власти притјесњавале оне, који к нашој мизи би пристали, жалићемо се већијем властима против оваквог срамотног поступка.

11. Ово су рјешења која смо ми, Албанци, вјерни подајници Њ. В. Султана, који смо готови пролити крв нашу, оvdје примили, да се никад и ни у каквом случају не допусти, да се изврши над подајником Султана; ми ћемо за вазда остати свезани овиме обавезама. Онај који наруши ова саглашења, неће бити достојан, да се зове мухамеданцем, и навући ће на себе свеопште презрење.

За доказ чега ми потписујемо ово рјешење“.

Даље слиједе потписи првака Пећи, Призрена, Тетова, Новог Пазара, Митровице, Сељча, Велхеја, Раусе и Баковице — око тридесеторице на броју<sup>13</sup>.

Очевидно је оvdје у питању докуменат којим је албанске свјетовне и вјерске прваке требало подсјетити на строгост обавеза које прописује шеријатско право, дакле обавеза које су претпостављале безусловну покорност и послушност султану, као божјем изасланику на земљи. Главни султанови мисионари, којима је било стављено у задатак да албанске мухамеданце упозоре на потребу пуне приправности за одбрану султанових „светих права“ у Албанији и другим дјеловима Балкана, били су вјерски и свјетовни поглавице, дакле они људи који су добијали незнатне мрвице за своју безрезервну оданост и служење њему, падишаху, туђинском завојевачу.

Међутим, добрим дијелом била су на измаку та времена слијепе послушности султану. Не само што је та послушност била поодавно доведена у питање у широким слојевима албан-

<sup>13</sup> АЦГ, МИД, 1899, 353: Резолуција Пећке скупштине (у нашем преводу).

ског народа већ је била поколебана и међу самим поглавицама. То потврђује и бојкот Пећке скупштине од стране представника свих вилајета, осим косовског. Истина, вршена је доста јака пресија на оне поглаваре који су одсуствовали да се солидарису са одлукама и закључцима Пећке скупштине, што је дало и дјелимичне резултате, али не без противљења и отпора. Кад се почело са звецкањем оружја и повећавањем регуларне војске у Албанији, посебно у вилајетима који нијесу били приступили „обновљеној“ Албанској лиги, онда су и главари из појединих подручја, као они из скадарског вилајета, приступили потписивању резолуције Пећке скупштине.

Из текста резолуције види се оно што се хтјело постићи Пећком скупштином. Међутим, врло је интересантно и на личје тог политичког договора протурски оријентисаних албанских првака. Извртањем истине о њеном циљу и приказивањем догађаја пред официјелним јавним мњењем као проалбанског политичког опредјељења жељело се забашурити оно што је требало постићи, а то је: продужење и учвршћење турске супрематије у Албанији. Званичне турске власти чиниле су све да се инострана политичка јавност дезоријентише, истицањем разлога супротних онима којима је био мотивисан пећки скуп и „обнова“ Албанске лиге. У каквим су све верзијама ширене вијести о том догађају дијелом се може видјети и из докумената црногорске провенијенције.

На сам 17. јануар, кад је Пећка скупштина завршила свечани дио рада потписивањем усвојених докумената, црногорски посланик у Цариграду Митар Бакић писао је једно опширно писмо министру иностраних дјела на Цетињу војводи Вуковићу. Бакић најприје скреће пажњу свом шефу да је још прије него је приспјела његова депеша писана 15. јануара „*начуо... био о покрету арнаутском и спреми за велику скупштину у Пећ*“. Изразио је даље наду да ће, на основу извјештаја које ће му пружити српски посланик у Цариграду Стојан Новаковић, а који су нека врста синтезе вијести које Новаковићу шаљу добро обавијештени конзули и повјереници Србије из Скопља, Приштине, Призрена и Пећи, моћи подробно и поуздано да га информисе о раду Скупштине и њеним одлукама. Али, пише даље Бакић, на основу материјала који му је Новаковић већ пружио на увид „*не може се схватити јасни и непосредни узрок арнаутског покрета, нити циљ њиховог покрета и састанка. Само у извјештајима се живо слика узрујано стање Арнаута и њихова велика забринутост*“. Коментаришући даље документе које му је Новаковић дао на коришћење, Бакић закључује „*да су Арнаути изгубили повјерење у султана и његову заштиту, пак се, због тога, договарају и спремају да у предстојећим догађајима сами осигурају отстанак своје народности и отаџбине*“. Управо, у оваквом лансирању пропаганде, о каквом пише Бакић, наводећи, додуше, да се тако говори, илуструје се тежња

Порте да се замагли прави циљ Пећке скупштине. Мада ни он не узима то што се пропагира здраво за готово, ипак је био помало склон да повјерује „да је султан преко валије косовског тражио да предадну („Арнаути“) оружје. Факт да се критско питање и послњје побједоносног рата свршило онако неповољно за Турке, убиједио је султана да ће се сваки покрет у јевропским провинцијама његове Царевине и свака интервенција велесила свршити на његову штету. Отуда је и њега потакла мисао да предуприједи покрет, а ово да се постићи не може, што се неће Арнаути обуздати и разоружати. То је отворено предочио султани његов пријатељ и заштитник — њемачки цар приликом његовог боравка овдје“.

Коменаришући те добро смишљене гласине, које су лансиране вјероватно по инструкцијама двора, Бакић даље наставља: „Но, као што и сами схваћате, одузети сада оружје од Арнаута није ствар тако лака, јер Арнаути, вјековима привикнути на самовољу и непослушност, неће се сигурно, ни овога пута пред вољом султановом приклонити. Због тога живо се између себе договарају, међу собом крви и задјевице умирују и праштају, да би сложено пред предстојећим догађајима изишли. У ту сврху и одлучили су скупштину у Пећ, на којој ће ријешити, да се од султана тражи аутономија за Албанију. Овдје сви тврде да је то главна циљ арнаутског скупа у Пећ“.

Ако су и дипломатски представници у Цариграду, међу којима и црногорски, били склони да повјерују оваквим вијестима, које је смишљено протурала званична Турска, онда је сасвим сигурно да је широко јавно мњење још лакше прихватало ту илузију као истину. Да је такав правац добила политичка акција око организовања Пећке скупштине и „обнове“ Албанске лиге то би свакако био крупан револуционарни корак у правцу приближавања пуној националној еманципацији албанског народа од свих облика турске супрематије над њим. На жалост, припремама за „обнову“ Лиге требало је албанске националне потенцијале усмјерити у контрареволуционарне токове, у циљу одржавања већ сасвим озбиљно уздрманог и изнутра разореног Отоманског царства. Такво усмјеравање правца покрета било је једнако најперфиднијим политичким злоупотребама од стране туђинске завојевачке власти.

Након горње констатације Бакић излаже са симпатијама једну интересантну мисао, која показује да је добро схватио и осјетио потенцијално било албанског националног покрета, који још није имао довољно дорасле руководеће снаге да га тако брзо доведу до побједоносног краја. Он иначе сматра да политички фактори више него што треба потцјењују албански национални покрет, те с тим у вези пише: „Код нас је обичај тврдити, да код Арнаута није пробужена свијест о националности, пак се, услед тога, њиховом покрету и не поклања онолика пажња коју заслужује. То је велика и неопростима погрјешка, јер се не

може порећи, да у пошљедње вријеме идеја о националном самосазнању Арнаута није знатно коракнула напријед. При томе, Арнаути се налазе под утливом спољне пропаганде, која је основала за то нарочите органе у Италији, Паризу и Букурешту. Напошљетку, и извјесне велесиле упућују и гурају Арнауте у том правцу<sup>14</sup>.

Из Бакићеве процјене види се да је у редовима албанског народа била веома присутна тежња за националном еманципацијом и да су народне снаге биле живи али још утамничени арсенал енергија, којима је требало отворити праве вентиле да би биле употребљене у правцу постизања националног ослобођења. Тај тренутак тада још није био дошао, мада се његово приближавање и те како осјећало и у самој Албанији и међу њеним сусједима.

Мада му још није био докучив циљ припрема Пећке скупштине, мада му је приписивао својства супротна онима која су га опредјељивала, Бакић је на крају писма резимирао своје гледиште слједећим ријечима: „Елем, да султан пријети да силом разоружа Арнауте, коли да они њега на аутономију приволе, на сваки начин може се очекивати, да у блиској будућности на ступе у Арбанији догађаји“ који ће бити од значаја не само за ту земљу већ и за њене сусједи, при чему је мислио првенствено на Црну Гору<sup>15</sup>.

Међутим, као што се да видјети из прогласа, који је био нека врста пропратног акта уз помињању резолуцију Пећке скупштине, политичка сврсисходност скупа била је у контрадикцији са смислом који јој је приписивао црногорски посланик Бакић. Њен задатак је управо био да мобилише албански народ у циљу одбране турских интереса и претензија на Балкану.

Одмах послје Пећке скупштине њени актери и протагонисти из косовског вилајета упутили су већ познату резолуцију албанским тврђама и вјерским поглаварима у вилајете чији представници нијесу учествовали у њеном раду, уз већ помињани пропратни акт који је имао карактер прогласа и у којем се апострофира жеља творца тих докумената да је прихвате и верификују, односно да и они стану иза ње.

У прогласу придодатом резолуцији, као уосталом и у већ презентираним документима пећког засједања, жели се обратити пажња онима на које се турска власт ослањала да сву своју енергију и свој утицај усмјере у правцу очувања турског севернитета над Албанијом. То је проглашено највишим морално-политичким принципом турских поданика у овој земљи. Општа мобилност народа у том погледу утолико је потребнија што у сваком тренутку неке спољне силе могу покушати да

<sup>14</sup> АЦГ, МИД, 1899, 80/2/: Писмо М. Бакића из Цариграда Г. Вуковићу од 17. I 1899.

<sup>15</sup> Исто.

истисну турску и замијене је својом влашћу. Тога ради у посљедњем пасусу прогласа наглашава се: „Предност и покорност Њ. В. Султану имали су за резултат успјехе и побједи. Узимајући у обзир прошло, ми опажамо, да су у оваквим приликама објелодањивали велике добродјетели. По овоме обраћамо се к вама у име љубави к Богу и к његовој Пророку основати код вас општу „бесу“ и послати нама докуменат с потписима да сметнемо остварењу злонамјерних иностраних планова и преступних дјела“<sup>16</sup>.

Све ово о чему је било ријечи показује да црногорски посланик у Цариграду Бакић није био још прозрео праве намјере актера Пећке скупштине и протагониста „обнове“ Албанске лиге.

Насупрот Бакићу, црногорски конзул у Скадру Мијушковић, који је тек последије недјељу дана од њеног одржавања сазнао да је засједала Пећка скупштина, добро је проникао у њене намјере. О том догађају он је писао министру Вуковићу:

„Овдје се тек сад и то чује да су се главари арбанашки купили у Пећ (!) да се о нечему савјетују. Један позив у том смислу дошао је и овдашњим Турцима, како дознајем, али од њих тамо одио није нико. Турци бар изгледају (наизглед Д. Ж.), то од ваљде крију. Дакле, ствар би била у томе, ако баш има што озбиљно у ствари, (то је) нека лига арбанашка. За створит ту лигу, није ни мислит е да је могуће, без знања и потпоре турске власти. Са друге стране, причају ми неки људи, да се познати Мула Зека изразио овако поводом овог њиховог скупљања: да Арнаути треба да траже аутономију а под заштити Инглишке владе (?) јер каже Турска влада није више кадра одржати рају у разним крајевима, која је кренула да се одмеће као и Кандија (?). Ово су приче које циркулирају овдје, али позитивно и сигурно овдје није ништа знати, тијем више што је пут од Скадра до Призрена овдје прекинут“<sup>17</sup>.

Мијушковићев суд о томе да је „Албанска лига обновљена“ у Пећи смишљена диверзије из Цариграда, посве је истинит. Желећи да се што поузданије обавијести о самом догађају, Мијушковић је марљиво прибављао податке до којих је могао доћи. Свега неколико дана након овог писма Вуковићу, домогао се прогласа, који је претходио Пећкој скупштини, односно резолуције и прогласа, који су усвојени и санкционисани на том засједању. Тек што их је прибавио, Мијушковић је једним кратким писмом о томе извјестио надлежног министра своје владе. О томе он каже: „Ноћас доцкан дођох из Брегатине, те немам времена да Вам препишем и пошаљем писмо, које су пећки Арна-

<sup>16</sup> АЦГ, МИД, 1899, 353: Пролазе уз резолуцију Пећке скупштине: „Главарима, улемама (вјероучитељима) и првацима Скадра“.

<sup>17</sup> АЦГ, МИД, 1899, 134/2/: Писмо Л. Мијушковића из Скадра Г. Вуковићу од 24. I 1899.

ути послали овдашњим односно сојуза, то ћу Вам послати под-робно у идући понедјељак“<sup>18</sup>.

Придржавајући се обећања, Мијушковић је четири дана касније послао поменута три документа, у преводу, министру Вуковићу. Пропратно писмо уз те списе почиње ријечима: „Шалем овдје уложена писма упућена од главара арбанашкије из Пећи и околине на Скадрани. Из самих писама видјећете да се лига конституисала“. Потом примјећује да су се и сами прваци из скадарског вилајета доста колебали и били у дилеми да ли да приступе тој организацији. О томе он пише: „Скадарски Турци су вијећали мјесец дана скоро да ли ће пристати или не? На пошљетку, пристали су, иако је било противника“. Њему затим изгледа несхватљиво да „су Турци позвали католике Скадрани и Малисоре, да адерирају овој лиги“. Међутим, ту нема ничег чудноватог. Отоманска порта, као врховни суверен Албаније, по природи ствари, хтјела је да својим политичким плановима приклони и немуслиманске становнике те земље, као своје поданике. Тим поводом Мијушковић наставља: „Скадарни католици потписали су се (8 њих) по савјету конзула аустријског — Ипена, али и међу њима било је многих, који не пристајашу Овдашњи православни Скадарни такође су позвани да потпишу њихово саучешће у овој лиги“. По Мијушковићевој препоруци, као и препоруци руског конзула Шчербине, и православни скадарски прваци потписали су поменуте документе, али је црногорски конзул то пропратио коментаром да и „сами Турци знаду да потписи ни католика, ни православних нијесу искрени“. То се може рећи и за многе албанске главаре мухамеданске вјероисповијести, јер је и у њиховим редовима било колебања. Уосталом, те акте су потписали да би, као и припадници других народности у Албанији, избјегли одређене репресалије, јер су у самом Скадру, као и у другим крајевима, довођена војна појачања и допремљено оружје и муниција. Све је то, на неки начин, упозоравало да је боље „добровољно“ потписати приступ „обновљеној“ Албанској лиги. Након што је скренуо пажњу на све те појединости, Мијушковић је констатовао: „Ми смо овамо увјерени да ово писмо (резолуција Пећке скупштине и пропратни проглас — Д. Ж.) те је упућено на овдашње главаре скадарске, јест чисто дјело турских власти из Цариграда. А циљ ове лиге за Турску владу био би највише тај, да овим начином протестира против неких рефорама, те кроје велике силе у Цариграду за Турску, а поглавито за Македонију“<sup>19</sup>.

У доступној грађи нема података да су и остали албански вилајети приступили „обновљеној Албанској лиги“. Према оно-

<sup>18</sup> АЦГ, МИД, 1899, 340: Писмо Л. Мијушковића из Скадра Г. Вуковићу од 24. II 1899.

<sup>19</sup> АЦГ, МИД, 1899, 353: Писмо Л. Мијушковића из Скадра Г. Вуковићу као пропратни акт уз превод докумената Пећке скупштине.

ме што се у расположивим документима види и ономе што се на основу њих може наслутити и наговјестити, ова протурска, антиалбанска организација остала је крња. Формално су је конституисали и уз њу остали албански прваци косовског вилајета, да би им се, мјесец дана касније, придружили и скадарски албански главари. То управо значи да „обновљена Албанска лига“ није постигла свој политички циљ. Турци су је формирали у једном, према тадашњој политичкој процјени, критичној ситуацији за Царевину, да би пред заинтересованим силама, које су се мијешале у источно питање, показали наводно дубоку „оданост“ албанских провинција њеној хегемонистичкој политици. Без обзира на то што није могла имати онај политички утицај, због антиалбанске политичке оријентације, Турци су у сваком случају имали интереса да одрже „обновљену Албанску лигу“ у своје манипулативне сврхе, уколико су им прилике ишле на руку. Шансе јој, међутим, нијесу биле велике, па се могла одржати више као фикција него као стварна политичка организација.

Посебно и стога што није била у „курсу“ политике великих сила и њихових балканских планова, тек што је била формирана, кружиле су вијести да ће бити суспендована. О томе је у малоприје помињаном писму Мијушковић забиљежио и ово: „По неким гласовима те данас (28. II — Д. Ж.) чујем, изгледа да ће из Цариграда наредити валији (вјероватно косовском! — Д. Ж.) да ову лигу развргне, или бар тако говоре Турци, да отклоне пажњу странаца од тог њиховог посла“<sup>20</sup>. Према томе, та је „Лига“ била политичко недоношче, осуђено на смрт чим је пало челом на земљу.

Др Драгоје Живковић